

Barpadan önce

Barpadan sonra

Yağlı boya rəsmlərinin bərpası zamanı tətbiq edilən materiallar: YAPIŞQANLAR

Elyas Mirzəyev

ADMİU-nun Rəssamlıq fakültəsinin II kurs magistr tələbəsi

E-mail: elyas666@mail.ru

Bütün bərpa proseslərinin məqsədi incəsənət əsərlərinin təbii qocalma və yaxud qeyri-normal saxlanma şəraiti nəticəsində dağılmasının qarşısını almaq, bərpaçının vəzifəsi isə bərpa olunacaq obyektin bütövlüyünü və ekspozisiya görünüşünü yenidən qaytarmaqdır. Yağlı boya və digər incəsənət əsərlərinin bərpası zamanı buna bərpa ediləcək əşyanın ayrı-ayrı hissələrinin birləşdirilməsi, pozulmuş müəllif materialının bərkidilməsi, itmiş fraqmentlərin doldurulması, kirlənmənin təmizlənməsi, sonrakı yazılın, əlavələrin çıxarılması, deformasiyalara lağvi, qoruyucu örtüyün çəkilməsi və s. kimi əməliyyatların icrası ilə nail olunur. Bu əməliyyatların icrası müxtəlif çeşiddə bərpa materiallarının tətbiqini tələb edir.

Bərpa materiallarının seçimi bərpa prosesinin vacib mərhələlərindəndir. Belə ki, təcrübədə yararsız material, səhv texnologiyanın tətbiqi nəticəsində dəyərli mədəniyyət abidəsinin tamamı ilə geridönüşsüz şəkildə itirilmiş, yaxud da yararsız hala düşmüş çoxlu nümunələri mövcuddur. Məsələn, freska rəsmlərinin yuyulması və açılması zamanı qələvi və turşulardan istifadə fəlakətli nəticələrə - kinovar, göy və yaşıl pigmentlərinin təkcə çalarlarının dəyişməsinə deyil, həm də bəzi hallar-

da rəsmi bu pigmentlərlə çəkilmiş fraqmentlərinin tamamı ilə məhvinə gətirib çıxarır. XX əsrin 30-50-ci illərində qədim rus memarlığının bir sıra nümunələrində, o cümlədən Rusiyada Moskva Kremlinin kilsələrinin qədim freskalarının rəsm qatının bərkidilməsi məqsədilə kazein (südü tərkibindəki zülal maddələri) məhlullarından istifadə edilmişdi, lakin dəyişən temperatur və rütubət şəraitində həmin təsvirlər əvvəlcə qabıqlanmağa başlamış daha sonra isə tamamı ilə itmişdir.

Rəngkarlıq və dekorativ tətbiqi sənətin istənilən növünün bərpasında istifadə olunan materiallar müxtəlif cür təsnif edilir:

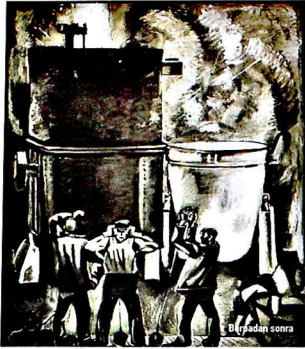
- Bərpa əməliyyatlarına görə
- Konkret obyektlərin mühafizə dərəcəsinə və ya zədələnmə növündən asılı olaraq.

Bərpa əməliyyatlarına görə materiallar əsas və köməkçi olaraq iki yərə bölünür. Əsas materiallara başlıca bərpa əməliyyatlarının icrası zamanı tətbiq edilən və bərpa prosesi bitdikdən sonra belə, təkrar bərpa qədər müəllif materialı ilə daimi təmasda olan materiallar: adqezivlər (yaşındıcılar), bərkidicilər, itmiş fraqmentlərin doldurulması üçün tərkiblər, qoruyucu örtüklər və s. aiddir.

Köməkçi materiallara isə bərpa proseslərində istifadə edilən, lakin

1920'lerden önce

Bu günün sonra

müallif materyali ile müvafəqı təmasda olan materyallar: filtra, mikolent, yapon və s. kağız növləri, karton, müxtəlif polietilen örtüklər, anidilər, çirkin çəxənmiş üçün istifadə edilən tərkiyələr və s. daxildir.

Müxtəlif müallif materyallardan ibarət nümunələrin bərpası zamanı hamı eyni, həm də bərpə ediləcək əsyanın materialına uyğun xüsusi bərpə materyallarından istifadə mümkündür. Dəzəğ boyaykərligi əsyanlarının bərpəsində geniş tətbiq edilən balıq yapışqan biodomavilüginə əsas olmağı səbəbindən isdama sistemli abidələrin divar rəsmlərinin bərkidilməsi üçün yarıdır. Bununla belə balıq yapışqanı bütün boyaykərlilərin bərpası zamanı istənilən bərpə amalyatlarının icrası zamanı tətbiq edilir.

İstənilən müallif seçimi konkret bərpə tapşırığına diqqət edilir və bu incəsənət əsarı yaradılarkən istifadə olunan müallif materialının təbiətindən, əsyanın zədələnmə növü və mühafizə vəziyyətindən asildir.

Bərpə ediləcək əsyanın növündən asılı olaraq, bütün materyallar 4 əsas şərta cavab verməlidir:

1. Uzunömürlülük, yəni muzey əşyanın istifadəsinə istidafə olunacaq bütün materyalların bərpədən 50 il sonrayadək xüsusiyyətlərinin sabitliyini saxlamalıdır. Bu o deməkdir ki, istisnasız bütün materyalların maruz qaldığı təbiət qəzəmə zamanı müallif materyali ilə bərpə materialının arasındakı təmas və bərpə materialının öz xüsusiyyətləri pozulmamalıdır.

dir (rangı dəyişməməli, sərtaşlənməməli və ya kövrəkləşməməli).

2. Bərpə materyalları rəsminin idəyanı təhrif etməməli, yəni müallif materialının faktoruna və tonalığına dəyişdirməməlidir.

3. Materyallar gərdənönüslü olmalıdır, yəni daha dağıq desək bu materyallar təkrar bərpəyə maneçilik törətməməlidir. Belə ki, təkrar bərpəyə ehtiyac təqdirdə əvvəlki bərpə materialını əsyan üzərindən tamamilə çıxarmaq qəbülüyətinə malik olmalıdır. Lakin bu, bir çox hallarda mümkünəzdir.

4. Bərpə materialının möhkəmliyi müallif materialının möhkəmliyini əsməməlidir. Bundan başqa bərpə ediləcək əsyanın növündən asılı olaraq xüsusi şərtlər də müvəddur ki, bu daha çox əsyanın ölçmətinə mühtin şərtləri ilə əlaqədər. Məsələn, isdılmayən abidələrdə və ya aqçə sama alındıkdə rəsm əsyanlarının bərpə materialına olan tələblər muzeydəkilərə nisbatən daha sərtədir. Birinci halda atmosfer dəyişiklikləri, rütubət, biodomavilüq, ikinci halda isə yüksək işıqədavəmlilüq əsas şərtlərdəndir.

Boyaykərlil əsyanlarının bərpəsində istifadə olunan materyallara əldir:

• **ədgəzvir (yapışqanlar)** - bərpə olunacaq əsyanın elementləri arasında daimi və uzunömürlü bağlilüq təmin edən maddələr

• **kənsidkəntərlər (dərkidici tərkiyələr)** - dəğilmis müallif materialın hissələrini əsyanə möhkəm və uzunömürlü bağlilüq təmin edən materyallar

• **itmış fraqmentlərin deldürülməsi və əlaqələndirilməsi** - adətən deldürülc və əlaqələndiricidən ibarət itəkərkəbi materyallərdir. Önlər ham tərkibinə, həm də zəhiri görünüşünə görə müallif materialına yaxın olmalıdır.

• **örtü materyalları** - boyaykərlil əsyanlarının üzərinə çəkilən mat və parçaqlar, əlif və s.

Mənsəyinə və kimyəvi tərkibinə görə bərpə materialı təbiət və sintetik maddələrə ayrılır. Təbiət maddələrinə ilk növbədə bərpə amalyatlarında müddəmi işlədilan təbiət müallif yapışqanlarıdır ki, bunlar da öz növbəsində heyvan və ya bitki mənşəli yapışqanlara ayrılır.

Heyvan mənşəli yapışqanlar da öz növbəsində əsaslarını təşkil edən zülallərlərə görə qlütin, kazein və yumurta zülallərlə bitki yapışqanlara bölünür.

Ölümlü yapışqanlar. Yağlı boya əsyanlarının bərpə təcrübəsində ənənəvi və daha tanınmış təbiət ədgəzvir (yapışqan) olub, müxtəlif heyvanların dəri və sümüklərinin emalı nəticəsində alınır və əsasını kollagen təşkil edir. Bu yapışqanlara sümük, dəri (dəşən, quzu) və balıq (balıq dərisi, xüsusan də nəvə balıqının qovucuqlarından alınan) yapışqanları əldir. Yeri bərpə təcrübəsində yağlı boya əsyanlarının bərpəsi zamanı daha çox narə bəliqlərinin qovucuqlarından alınmış balıq yapışqanından yararlanılır. Lakin bununla yanaşı, rang qatı və zəmini bərkətmək üçün fotolətdindən də istifadə mümkündür. Xarici təcrübədə isə çox vaxt dəşən dərisindən alınan dəşən yapışqanı köməyə

qədir. İkonaların rang və zəmin (qrunt) qatlarının bərkidilməsində istisnasız, təbiət ərdicilərində əriməyən təbiət qlütəli yapışqanlardan istifadə olunur.

Kazeinli yapışqan. Südün əsas komponenti olan kazeindən, daha dağıq, süd zərdəbindən alınır. XX-XX əsrlərdə kazeinli məhlullar divar rəsmlərinin rang qatının bərkidilməsində, bərpəsində gərəklilədir. Lakin kazeinlə bərkidilmiş rang qatı çox vaxt çəlləyərək tüküldür. Buna görə də sonradan divar rəsmlərinin bərpəsində kazeindən bərkidici maddə kimi istifadə qədağən edidi.

Yumurta zülallı yapışqanlara - əsasən toyuq yumurtasının sarısından alınan emulsiyalar daxildir.

Bitki mənşəli yapışqanlara isə kitra və bitki həlimləri əldir.

Kitra ağac və kollan zədələnmis qəbriqlərdə qurumş şirədir. Kitraya əlbəli, gilas, ərik, badam, şəttəl, gavalı kimi bərpə ağacları, eləcə də Asiya, Afrika və Avstraliya mənşəli olan bitən tropik əksiyasından şirələri əldir. Qatırdanlar fərqli olaraq kitra suda ayrılır, lakin spirt və əlif yağlana ərimir. Bərpə proseslərində kitradan məhdud şəkildə bəhrələnmək mümkündür. Öndən əkvarel boyalları hazırlanmasında ədgəzvir (yapışdırıcı) kimi istifadə olunur.

Bitki həlimlərinə - un və nişastə yapışqanları daxildir.

Bərpə təcrübəsində ədgəzvir qismində ən məm və müxtəlif bitki qəntərlər - ka-

nifol, dammar, şellak və s. məmülə qatın birləşmələri nəzərdə tutulur. Bitki mənşəli qatırdanların əsasında müxtəlif bədi və bərpə lakları - dammar, şellak və s. hazırlanır.

Biliflərin istehsalında isə kətan, qəzəna, qoz və s. bitki yağlarından istifadə edilir.

Bu gün istər xarici, istərsə də yerli təcrübədə tətbiq edilən bərpə materyallarının qəşidələri formalağıb və kifayət qədər zəngindir. Buraya həm təbiət, həm də sintetik materyallar daxildir. Sintetik materyallar sərmasa təkcə yapışqanlar, örtü materyalları deyil, həmçinin sintetik zəmin (qrunt), kətan və mümkün deldürülc tərkiblər də daxildir. Bunların içində xüsusi olaraq sərfa bərpə məqsədilə qatın hazırlanma materyalları yanaşı, digər ehtiyaclar üçün sənaye istehsalı, yeni zəmandə bərpə materialına qoyulan şərtlərlərə cavab verən məhsullar da yer alır.

Bərpə işinin istəni faəliyyətinin sərbəst səhəsi kimi formalağığı ilkin dövərdə bərpə materyalları incəsənət əsyanının yaradılmasında istifadə etdiyi yeni yapışqan, əlif, laklardan istifadə olunur, bərpə işulları qatım sənətkarların nümunəni hazırlayaraq tədqiq etdiyi işullara ənaləq təşkil edirdi.

Lakin köhnə işullar heç də həmişə bərpənin əsas məqsədini - incəsənət əsyanının uzunmüddətli mühafizəsini həyata qəçirməyə qadir deyil. Buna görə də rəsmləy ekspozitəlmən, xüsusan da divar rəsmlərinin çox vaxt təkrar bərpəyə ehtiyac yaranır. Zəmandə təbiət ədgəzvirlərdə bərkidilmiş incəsənət əsyanlarının

qeyri-mübit şəraitdə intensiv şəkildə dəğilməsinə gətirilən əqə nətialıq üzə çərmisdir. Buna görə də bərpəçilər kifayətə qərinəyə qəmirəciyə, dəyşən ekoloji və təbiət şəraitdə əsyan yerləşdiyi mühtin şərtlərlə bərpəyə qarşı davam qatır əməli. Alternativ materyallar tapmağı xahiş edirlər. Hazırda həm sintetik, həm də bitki materyallar bərpə proseslərində müvəffəqiyyətə tətbiq edilməkdədir. Lakin hələ də üstünlük daha çox təbiət materyalları verilir.

Bərpə prosesləri üçün düğün materyalin seçilməsi bir sıra səbəblərdən həttə çox təcrübəli bərpəçilər üçün də ən qatım məsələlərindən biridir. Çünki əvvəllə tamamilə oxşar bərpə vəziyyəti demək olar ki, olmur və ya bir konkret vəziyyətdə bilinən, öncə sənəddən keçmiş işulları konkretə ehtiyac duyur. İkinci isə bərpə materialı kimi istifadə oluna biləcək materyallərin qəşidə ümümlük bir o qədər də çox deyil, lakin ənaləq təbiət kifayət qədər sərt və ziddiyyətlidir. Buna görə də materyalin düğün seçimi və tətbiqi həyata qəçirmək üçün bərpəçilər çoxlu materyalları təkcə öz şəxsi təcrübəsindən qəçirməklə kifayətlənməməli, yeni zəmandə olunan xüsusiyyətləri, tərkibi haqqında hərətəfli məlumatlara malik olmalıdır. ♦

Ədəbiyyat:

- Rus dilində
1. Гордущина В.И. и др. Материалы для восполнения утрат музейных экспонатов из дерева и деревянной основы живописи // В.И. Гордущина, Е.Л. Малачевская, Т.С. Федосеева, Л.В. Медведьева // Х.Н. 2005. Вып. 22 (52)
  2. Карасева В. Н. укрепление красочного слоя и грунта воссозданными мастиками // Вопросы реставрации и

- консервации произведений изобразительного искусства. М., 1960
3. Назарова И. В., Малачевская Е.Л., Юхневская С. И. О некоторых свойствах воснов острерого клея: [Реф.] // РИХМЕЛ_НПС.1979. Вып.1
  4. Федосеева Т.С. Реставрационные и живописные материалы. Терминологический словарь – справочник. М., 2010

Резюме

Ильяс Мирзоев
МАТЕРИАЛЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В РЕСТАВРАЦИИ КАРТИН
МАСЛОМ - КЛЕИИ

В статье содержатся сведения о химическом составе, свойствах и областях применения реставрационных материалов, включая природные и синтетические адгезивы, консолидаты, покрытие материалы.

Ключевые слова: реставрационный материал, живопись, реставрация, защитные покрытия

Summary

Ilyas Mirzoev
MATERIALS USED IN OIL PAINT RESTORATION: GLUES
The article contains information on the chemical composition, properties, and areas of application of restoration materials, including natural and synthetic adhesives, consolidants, coating materials.

Key words: restoration materials, painting, restoration, protective coating